

До другого та третього виду належать регіони з пропорційно однаковим економічним розвитком. Територіальні громади в силу децентралізованого управління наділені широким спектром повноважень у сфері управління соціально-економічним життям регіонів. Визнано, що цей тип регіонів є найбільш вдалим для розвитку транскордонного підприємництва, а політика територіальних громад є гнучкою та відповідає потребам як бізнесу, так і населення транскордонного угруповання. До такого типу належать транскордонні регіони між Болгарією та Грецією, Польщею та Словаччиною [2, с. 148].

Висновки. Отже, що територіальні громади транскордонних регіонів мають можливість впливати на ведення підприємництва та сприяти його розвитку. Є два шляхи здійснення такого впливу – прямий, який зводиться більшою мірою до інформування та сприяння у становленні й налагодженні зв'язків між підприємствами угруповання, та непрямий, який тісно пов'язаний із державною політикою в економічній та соціальній сферах. Все ж одним із головних завдань територіальних громад є сприяння започаткування та ведення транскордонного підприємництва у світлі того, що регіони отримують конкурентні переваги поряд із іншими регіонами однієї країни через спрощення доступу підприємств до іноземних ринків збуту, капіталу, робочої сили та технологій, забезпечуючи тим самим наповнення бюджету та розвиток соціальної сфери у середині регіону та транскордонного угруповання загалом.

Джерела та література

1. Mazum M. I. Internationalization process of SMEs: strategies and Methods / M. I. Mazum, A. Fernandez. – Vasteras : Malardalen University School of Sustainable development of Society and Technology, 2008. – 59 p.
2. Smallbone D. Cross-border entrepreneurship and economic development in Europe's border region / D. Smallbone, F. Welter. – Cheltenham, UK, 2012. – 276 p.
3. Top barriers and drivers to SME Internationalizations. Report by OECD Working Party on SME's and Entrepreneurship / OECD. – Brussels : OECD Centre for Entrepreneurship, SME and Local development (CFE), 2013. – 34 p.

УДК 322.2.021.8(4)

Р. С. Гуз – студент 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Особливості проведення земельної реформи в країнах Центрально-Східної Європи

Роботу виконано на кафедрі геодезії, землевпорядкування та кадастру СНУ ім. Лесі Українки

Проаналізовано особливості проведення земельної реформи в країнах Центрально-Східної Європи. Розглянуто характерні зрушення, що відбулися в окремих країнах регіону в

сфері земельних відносин. Виявлено основні наслідки та проблеми реформування земельних відносин у країнах Центрально-Східної Європи.

Ключові слова: земельна реформа, сільське господарство, країна, Центрально-Східна Європа.

Huz R. S. Peculiarities of Land Reforms Realization in the Countries of Central and Eastern Europe. The peculiarities of the land reforms realization in the countries of Central and Eastern Europe were analyzed. The characteristic changes that have occurred in some countries of the region in the sphere of land relations have been examined. The basic consequences and problems of reforming of land relations in the countries of Central and Eastern Europe have been revealed.

Key words: land reform, agriculture, country, Central and Eastern Europe.

Актуальність теми дослідження. Земельна реформа є однією з найважливіших у програмі економічних перетворень в Україні. Трансформації у сфері земельних відносин розпочалися разом із здобуттям незалежності Україною й тривають уже понад 20 років, але, на жаль, досі багато проблем так і залишилися невирішеними. Тому актуальним є дослідження особливостей реформування земельних відносин у постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи з метою переймання їхнього досвіду у створенні вітчизняної кадастрової системи.

Метою дослідження є вивчення досвіду проведення земельної реформи в країнах Центрально-Східної Європи.

Згідно з метою дослідження нами розв'язувалися такі **завдання**:

- проаналізувати особливості проведення земельної реформи в країнах регіону;
- виявити основні наслідки та проблеми реформування земельних відносин у країнах Центрально-Східної Європи.

Виклад основного матеріалу. Комплекс радикальних аграрних перетворень у постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи можна охарактеризувати як впровадження в життя певної приватизаційної моделі. Її відзначають такі риси:

- орієнтація на множинність форм власності та господарювання;
- послідовне проведення аграрної реформи із забезпеченням свободи вибору форми власності, включаючи й право приватної власності на землю;
- реорганізація великих державних сільськогосподарських підприємств задля пристосування їх структури до ринкових умов;
- новий підхід до кооперативної власності (поряд з існуючими утворюються кооперативи нового типу, об'єднуються приватні господарства);
- розвиток акціонування та паювання;
- здійснення приватизації значного кола підприємств у переробних галузях АПК;
- реальна допомога держави та державна підтримка аграрних перетворень, становлення нових форм господарювання на селі [1].

Хоча в різних країнах регіону стартові умови для здійснення перетворень у сільському господарстві були дещо неоднаковими, все ж із початку цих перетворень аграрна політика фокусувалася, насамперед, навколо перебудови структури власності [7].

Перший законодавчий акт стосувався трансформування економічного устрою. Він дав змогу запровадити приватну власність і засади вільного ринку. Право власності на землю й виробничі фонди, знайдене в результаті реституції та приватизації колективних і державних сільськогосподарських підприємств, реалізується різноманітними засобами: шляхом індивідуального господарювання, коли власник землі одержує свою ділянку в натурі й утворює приватну ферму; шляхом продажу або здачі в оренду отриманих у ході реституції ділянок землі й фондів; шляхом одержання дивіденду на власність від прибутку реорганізованого кооперативу; за рахунок так званого «мертвого капіталу» для не членів

трансформованого кооперативу, який може бути повернутий цим кооперативом через декілька років (у Чехії й Словаччини – протягом 7 років) [6].

Розглянемо характерні зрушення, що відбулися в окремих країнах регіону в сфері земельних відносин. Структури власності, що склалися в сільському господарстві країн, які здійснюють перехід до ринкової економіки, залежать, насамперед, від ступеня розвитку земельної реформи й завершеності процесів реституції, яка передбачає відновлення майнових прав власників, їх нащадків чи правонаступників на землю, нерухоме майно та засоби виробництва, які раніше були націоналізовані, конфісковані або іншим способом вилучені проти їх волі у власність держави [5]. Процес реституції значно стримує реформування аграрного сектора, але заради уникнення соціальних потрясінь, відновлення справедливості такий підхід себе виправдав. Країни відмовилися від форсування цих процесів, йдучи на значні втрати через зволікання.

Однак, реституція власності виявила, що більшість колишніх власників землі чи їх спадкоємців нині не бажають мати справи з сільськогосподарським виробництвом. Так, в Угорщині, згідно з законом про компенсацію з'явилося 1,5 млн землевласників із середньою площею землі 2–4 га. Переважна більшість із них не бажає вести сільське господарство. В Литві, де дозволено грошову компенсацію, найбільше претендентів на власність вимагають вартісного відшкодування (за 1 га землі відшкодовується 150–425 дол. США). В Естонії, через невігідність сільськогосподарського виробництва 25–30 % реституційної землі не вимагається колишніми власниками [4].

В тих країнах, де внаслідок приватизації утворилося багато дрібних землевласників, актуальною проблемою є укрупнення землекористування. Тож реформування великих господарств сприймалось лише як приватизація землі та майна, а не як створення нових господарських одиниць. Відсутність довготривалих програм розвитку сільського господарства є одним із найвагоміших недоліків у реструктуризації аграрного сектору.

Великими втратами супроводжувався процес розподілу нерухомого майна, техніки й тварин у Болгарії, Румунії, Албанії, де значна частина майна, яке не могло бути поділено, було зруйновано та розкрадено, а велика техніка не знайшла раціонального використання.

Таким чином, як свідчить досвід, за умови широкого створення повністю незалежних індивідуальних фермерських господарств замість колишніх підприємств спостерігалось неефективне використання матеріально-технічної бази великих господарств.

Деяко інший шлях післяприватизаційного розвитку сільського господарства обрано в Чехії, Угорщині, Словаччині. В Чехії перетворення аграрного сектора не супроводжувалося деколективізацією, колишні кооперативи трансформувалися у приватні юридичні особи. Законодавство заохочувало також приватне господарювання. Як у Чехії, так і у Словаччині підтримувалося створення менших колективних форм господарювання на базі кожного сільського населеного пункту. У Чехії, Угорщині та Словаччині при розпорошеності власності на землю господарювання є сконцентрованим, що позитивно впливає на конкурентоспроможність сільського господарства [8]. Найпоширенішою формою колективного господарювання є сільськогосподарські кооперативи, які ґрунтуються на приватній власності на майно та землю їхніх членів.

Внаслідок аграрних перетворень у країнах регіону виникла серйозна проблема безробіття. Рівень безробіття в деяких країнах досяг небачених раніше масштабів. Наприклад, із прийняттям нового закону про кооперативи, згідно з яким членство в кооперативі не гарантує в ньому роботи, в Угорщині кількість працівників у сільськогосподарських кооперативах протягом 1989–1993 рр. зменшилася на 50 % [2].

Головними причинами відтоку працівників із сільського господарства було зменшення виробництва продукції, зниження попиту на робочу силу, різке скорочення заробітків у сільськогосподарському виробництві, порівняно з іншими секторами економіки. Практично у всіх аналізованих країнах із метою вирішення проблеми безробіття визнано за необхідне створення робочих місць на селі, не пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю. Для відновлення зайнятості в сільській місцевості передбачається розвивати таку діяльність, як ремесло, сільський туризм, різні послуги.

Таким чином, у тих країнах, де була розпорошена структура власності й господарювання, сільське господарство в період трансформації відіграло важливу роль буфера негативних соціальних тенденцій, що полегшило соціальні та економічні проблеми безробіття й низьких доходів у промисловій сфері. Проте в цій ситуації виникли також проблеми. Значно збільшилася кількість людей із неповною зайнятістю, тому що в них через негативні тенденції в економіці країни зникла альтернатива займатися іншим, крім сільського господарства, видом діяльності. Тобто, в аграрній сфері виникла проблема прихованого безробіття. Крім того, розпорошеність земельної власності й господарювання, полегшуючи соціальний тиск, викликаний економічною кризою, усунула дійсне функціонування ринку землі. Економічна криза призводить до ситуації, яка характеризується відсутністю ринку землі та руху робочої сили [4]. У Словенії, наприклад, у період економічного спаду лише в декількох випадках було залишене господарювання на фермі. Це говорить про те, що необхідне укрупнення ферм і підвищення їх продуктивності може бути тільки після зростання життєвих стандартів населення. Лише дійсна можливість заробити високі доходи поза межами сільського господарства може послабити існуючий тиск на фермерську землю.

Отже, в країнах Центрально-Східної Європи, внаслідок реформування аграрної сфери, в одних державах на першому місці стоїть проблема створення господарств оптимальних розмірів (Польща, Словенія, Хорватія), в інших – через створення більш дієвих форм колективного господарювання – зменшення безробіття на селі (Чехія, Угорщина, Словаччина та ін.). Албанія, а також Румунія й Болгарія, намагаючись провести швидку деколективізацію, допустили значне знищення вже створеної на селі матеріально-технічної бази.

Як свідчить досвід, нині ринок землі найбільшою мірою необхідний для використання під заставу [2]. В нових фермерських господарствах бракує капіталу для успішної сільськогосподарської діяльності. Створені в деяких країнах спеціалізовані фонди кредитування сільського господарства не відіграють потрібної ролі. Для активнішого залучення коштів у сільське господарство визнається за необхідне утворити добре організований і контрольований державою ринок землі.

Висновки. Результати аналізу проведення земельних перетворень у країнах Центрально-Східної Європи показують, що загалом реформа направлена на приватизацію землі й передачу її у власність безпосереднім виробникам сільськогосподарської продукції. На базі колишніх господарств створюються кооперативні підприємства нового типу: спілки, асоціації кооперативів, об'єднання, фермерські господарства тощо. Обмежуються права вільного розпорядження землею шляхом введення обов'язкового використання землі для сільського господарства на протязі декількох років. У більшості країн заборонено продавати землю іноземцям. Ринки купівлі-продажу та оренди сільськогосподарських земель створювалися через приватизацію державних земель і повернення (реституцію) земель, що були конфісковані, її попереднім власникам або їх спадкоємцям.

Джерела та література

1. Балян А. В. Земельні реформи у постсоціалістичних країнах Східної Європи / А. В. Балян // Економіка АПК. – 2001. – № 11. – С. 115–118.

2. Гарнага О. М. Досвід становлення ринку землі в країнах Східної Європи / О. М. Гарнага [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/.../3-Garnaga.pdf>

3. Земельный кадастр стран Восточной Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : elc.baa.by/kadastr/

4. Коваленко Ю. Особенности аграрных реформ в государствах Центрально-Восточной Европы и Украине / Ю. Коваленко // Экономика Украины. – 2003. – № 9. – С. 72–79.

5. Марков С. Ю. Загальносвітові тенденції розвитку кадастрової системи / С. Ю. Марков // Землевпорядний вісник. – 2003. – № 1. – С. 46–49.

6. Мостов'як М. І. Досвід країн Центральної та Східної Європи в упровадженні ринку сільськогосподарських земель / М. І. Мостов'як // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 159–166.

7. Осташко Т. О. Аграрні трансформації в перехідних економіках: перспективи для України / Т. О. Осташко // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 1. – С. 59–69.

8. Трегуб М. В. Класифікація кадастрових систем Європи за географічним принципом / М. В. Трегуб // Інженерна геодезія. – 2011. – Вип. 57. – С. 110–118.

УДК 911.3:330.4(477.82)

А. А. Майстер – аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Ретроспективний аналіз господарського освоєння території Волинської області в радянський період (1939–1991 рр.)

*Роботу виконано на кафедрі
країнознавства і міжнародних відносин
СНУ ім. Лесі Українки*

Проведено ретроспективний аналіз господарського освоєння території Волинської області. Проаналізовано процес господарського освоєння території області в радянський період (1939–1991 рр.). Визначено основні особливості протікання процесу освоєння території Волинської області в цей період.

Ключові слова: територія, освоєння, господарське освоєння, радянський період, Волинська область.

Maister A. A. Retrospective Analysis of the Economic Use of Volyn Region Territory in the Soviet Period (1939–1991 years). A retrospective analysis of the economic use of Volyn region territory is conducted. The process of economic use of Volyn region territory in the Soviet period (1939–1991 years) is analysed. The main features of the use process of Volyn region territory in this period are defined.

Key words: territory, use, economic use, soviet period, Volyn region.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес господарського освоєння території протікає у просторово-часовій площині. Дослідження процесу освоєння території будь-якого таксономічного рангу не може обходитись без його ретроспективного аналізу. Історичний підхід до дослідження процесу господарського